

Riyad 1406/1986, neşredenin girişi, I, 47-49; Râmhürmüzî, *el-Muhaddişü'l-fâşil* (nşr. M. Ac-câc el-Hatîb), Beyrut 1391/1971, s. 250-251; İbn Hazm, *Aşhâbü'l-fütyâ mine's-şahâbe ve men ba'dehüm* (Cevâmî'u's-sîre içinde, nşr. İhsan Abbas - Nâsırüddin el-Esed), Kahire, ts. (Dârü'l-maârif), s. 334-335; Hatîb, *Târîhu Bagdâd*, XII, 405, 413, 502; İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 259; Sem'ânî, *Edebü'l-implâ ve'l-istimlâ* (nşr. M. Weisweiler), Beyrut 1401/1981, s. 148-149; Zehabî, *A'lâmü'n-nübela*, VIII, 91; X, 490, 491, 494, 502; Sübkî, *Tabakât*, II, 154, 158, 159; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzeheb*, s. 157; Rûdânî, *Şilatü'l-halef bi-mevşûlî's-selef* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1408/1988, s. 399; Kettânî, *er-Risâletü'l-müste'trafe*, s. 47; *Fihrisü ehadîş ve âşâri Kitâbi'l-Emvâl* (nşr. Âtîf Ali Sâlih), Beyrut 1409/1989, neşredenin girişi, s. 6; Najib Abdul Wahhab al-Filî, *A Critical Edition of Kitâb al-Amvâl by Abû Ja'far Ahmad b. Naşr al-Dawûdî* (doktora tezi, 1989), University of Exeter, s. 143-153; Sâid Bekdâş, *Ebü 'Ubeyd el-Kâsim b. Sellâm*, Dimaşk 1411/1991, s. 137-143; Gaydâ Hazne Kâtibi, *el-Harâc münzû'l-fet-hi'l-İslâmî hattâ evâşîti'l-karni's-şâlişi'l-hicrî*, Beyrut 1994, s. 57-58; H. Gottschalk, "Abû 'Ubaid al-Qasim b. Sallâm. Studie zur Geschichte der arabischen Biographie", *Isl.*, XXIII (1936), s. 245, 272; Cengiz Kallek, "Economic Views of Abû 'Ubayd", *IIUM Journal of Economics and Management*, VI/1, Kuala Lumpur 1998, s. 1-21.

CENGİZ KALLEK

KİTÂBÜ'L-ERBAİN

(كتاب الأربعين)

Fahreddin er-Râzî'nin

(ö. 606/1210)

kelâm ilminin

ana konularına dair eseri.

Tam adı *el-Erba'in fi uşûli'd-dîn olup* bazı kaynaklarda *el-Mebâhişü'l-erba'ün fi uşûli'd-dîn* şeklinde de zikredilmektedir (Brockelmann, I, 667; *Suppl.*, I, 922). Kitabın mukaddimesinden anlaşıldığına göre Fahreddin er-Râzî bu eserini büyük oğlu Muhammed'in karşılaştığı inanç problemlerini kolaylıkla çözebilmesi için kaleme almıştır. Kırk konu (mesele) halinde düzenlenen *Kitâbü'l-Erba'in*'in muhtevasını ilâhiyyât, sem'iyât, nübüvvet, ceza-mükâfat ve imâmet olmak üzere beş ana bölüme ayırmak mümkündür.

Eserin birinci bölümünde âlemin hudûs-u yoluyla yaratıcının varlığının ispatına çalışılmış, dördüncü meseleden itibaren yedi ayrı başlık altında selbî, daha sonra yine yedi mesele halinde sübûtî sıfatlar konu edilmiştir. On sekizinci meselede selbî sıfatlardan sayılan bekâ kavramı üzerinde durulmuş, ardından Ehl-i sünnet'le Mu'tezile arasında tartışma konusu olan rü'yettullah meselesi ele alınmış. Allah'ın mahiyet ve kühnünün beşer tara-

findan idrak edilemeyeceği hususu tartışılmıştır. İlâhiyyât bahislerinin yirmi ikinci meseleden itibaren sekiz başlık altında yer alan konuları şunlardır: Kullara ait fiillerin yaratılması, kudret ve irade sıfatlarının kapsamı, hüsün ve kubuh, cevher-i ferd, nefsin mâhiyeti ve cisimler arasındaki boşluk (halâ) teorisi. *Kitâbü'l-Erba'in*'in otuzuncu meselesi âhiret (meâd) bahislerine ayrılmıştır. Oldukça muhtasar tutulan bu bölümde daha çok filozofların görüşleri cevaplandırılmıştır. Daha sonra dört başlık altında nübüvvet ve kerâmet konuları işlenmiş, otuz beşinci meseleden itibaren yine dört başlık altında da ceza-mükâfat, günah ve şefaât bahisleri ele alınmış, otuz dokuzuncu mesele imâmet konusuna ayrılmıştır. Kitabın son bahsi akfî istidlâl sırasında göz önünde bulundurulması gereken bazı noktalara dairdir.

Brockelmann'ın dünyanın çeşitli yerlerindeki yazma nüshalarına işaret ettiği eserin (*GAL*, I, 667; *Suppl.*, I, 922) İstanbul'un muhtelif kütüphanelerinde de pek çok nüshası bulunmaktadır (meselâ Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2246; Nuruosmaniye Ktp., nr. 2091; Râgıb Paşa Ktp., nr. 722, 723; Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 581). *Kitâbü'l-Erba'in*'in tesbit edilebilen en eski baskısı Haydarâbâd'da yapılmıştır (1353/1934). Eserin Ahmed Hicâzî es-Sekkâ (I-II, Kahire 1406/1986) ve Muhammed Mu'tasım-Billâh (Beyrut 1410/1990) tarafından gerçekleştirilen iki neşri daha bulunmaktadır.

Kitâbü'l-erba'in'in Sirâceddin el-Urmevî tarafından yapılan *Lübâbü'l-Erba'in fi uşûli'd-dîn* adlı muhtasarının bir nüshası Süleymaniye (Cârullah Efendi, nr. 1252), bir diğeri Topkapı Sarayı Müzesi (III. Ahmed, nr. 1783) kütüphanelerinde bulunmakta, bir başka nüshasının da Dublin'de (Chester Beatty, nr. 7351) bulunduğu kaydedilmektedir (Ziriklî, VII, 166). Kâtib Çelebi, eserin Cemâleddin b. Vâsıl tarafından da ihtisar edildiğini belirtmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 61). İbnü'l-Ekfânî'nin de bir muhtasar yazdığı eseri Şehâbeddin el-Karâfî şerhetmiştir (Haydarâbâd 1353).

BİBLİYOGRAFYA :

Fahreddin er-Râzî, *Kitâbü'l-Erba'in* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Kahire 1406/1986, I-II; a.mlf., *Kelâm'a Giriş [el-Muhassal]* (trc. Hüseyin Atay), Ankara 1978, tercüme edenin önsözü, s. 7; *Keşfü'z-zunûn*, I, 61; II, 1726; *Hediyetü'l-'ârifin*, II, 406; Brockelmann, *GAL*, I, 667; *Suppl.*, I, 922; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VII, 166; G. C. Anawati, "Fakhr al-Din al-Râzî", *EP* (İng.), II, 755.

ŞERAFETTİN GÖLCÜK

KİTÂBÜ'L-ESNÂM

(كتاب الأصنام)

İbnü'l-Kelbî'nin

(ö. 204/819)

Câhiliye dönemi Arap inançları
ve putlarına dair eseri.

İbn İshak gibi kendisinden önce Câhiliye devri Arap inançları ve putları hakkında bilgi veren müellifler olmakla birlikte İbnü'l-Kelbî'nin *Kitâbü'l-Esnâm*'ı, Arap yarımadasındaki putlar ve onlarla ilgili inançlar konusunda kaleme alınmış ilk özel çalışmadır. Eserin günümüze ulaşan tek nüshası Kahire'de Ahmed Zeki Paşa Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. *Kitâbü'l-Esnâm*'ın ilim âleminde duyurulmasında önemli bir yeri olan Ahmed Zeki Paşa, ısrarlı aramaları sonucunda kitap koleksiyoncusu Şeyh Tâhir el-Cezâirî'de (ö. 1920) bulduğu orijinal yazma nüshayı satın alarak 1914'te ve 1924'te neşretmiştir.

Kitâbü'l-Esnâm zamanımıza bizzat İbnü'l-Kelbî'ye kadar çıkan bir râviler zinciri-

Kitâbü'l-Esnâm'ın Türkçe'ye çevrilen Arapça nüshasının kapağı

نشریات كلية الآداب بحسب الفهرست ٨٤

كتاب الأصنام

لابن الكلبي

بتحقيق

الأستاذ احمد زكي باشا

الطبعة ١٩٢٤